
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Comas Planas, Marta; Foguet i Boreu, Francesc, dir. *Travant les paraules, bastint el poema : la poesia de Montserrat Abelló (1963-2014)*. 2020. 32 pag. (835 Grau en Estudis d'Anglès i Català)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/238282>

under the terms of the license

**TRAVANT LES PARAULES, BASTINT EL POEMA
LA POESIA DE MONTSERRAT ABELLÓ (1963-2014)**

**Treball de fi de grau
Marta Comas Planas
Tutoritzat pel Dr. Francesc Foguet i Boreu
Estudis d'Anglès i Català
Curs 2019 - 2020**

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	2
1. LA VIVÈNCIA QUE ESDEVÉ PARAULA: <i>VIDA DIÀRIA</i>	6
1.1. Trencant els silencis: <i>Paraules no dites</i> i <i>El blat del temps</i>	7
1.2. Una veu ancorada a la creació poètica: <i>Foc a les mans, L'arrel de l'aigua</i> i <i>Són màscares que m'emprovo</i>	11
1.3. L'aliança amb la paraula, l'amor i el compromís social: <i>Dins l'esfera del temps</i>	15
1.4. La recepció d'<i>Al cor de les paraules</i>	16
2. UNA VEU POÈTICA PERSISTENT: MÉS ENLLÀ D'<i>AL COR DE LES PARAULES</i>	18
2.1. L'amor a la vida venç el dubte: <i>Asseguda escrivint</i> i <i>Memòria de tu i de mi</i>	19
2.2. El sentit de l'existència: <i>El fred íntim del silenci</i> i <i>Més enllà del parlar concís</i>	22
CONCLUSIONS	26
BIBLIOGRAFIA	28

INTRODUCCIÓ

La biografia de Montserrat Abelló és una d'aquelles que no deixa indiferent el lector. Va néixer a Tarragona l'any 1918 i va passar la infància a Cadis, Londres i Cartagena. La família acompanyava el pare, enginyer naval, arreu on el destinaven. De l'estada a Londres, l'aprenentatge de la llengua anglesa serà rellevant en la seva trajectòria com a traductora. Arran de la proclamació de la Segona República espanyola, la família deixa Cartagena i retorna a Catalunya. La poeta ingressa a la Facultat de Lletres de la Universitat de Barcelona l'any 1935, però en esclatar la Guerra i la Revolució de 1936-1939 comença a treballar de professora d'anglès. L'any 1939 marxa a l'exili amb el seu pare. Des de París, un cop rebuts els visats, arriben a Londres. Emperò, aviat comencen les dificultats econòmiques. El juny de 1940, finançats per la Junta d'Auxili als Republicans Espanyols, embarquen cap a Valparaíso (Xile). Allà coneix Joan Bofill, el seu marit, i un cop casats s'estableixen a Santiago de Xile. Al Centre Català de Santiago entra en contacte amb Joan Oliver, Xavier Benguerel, Domènec Guansé i altres escriptors catalans exiliats. El naixement del tercer fill de la parella amb síndrome de Down, un moment vital ben difícil, esperona la intuïció poètica d'Abelló. Precisament, el poema "Ets tendre..." de *Vida diària* (1963) expressa el trasbals de la malaltia, l'angoixa de la impotència i alhora l'amor incondicional vers el fill. Finalment, l'any 1960 la família retorna a Catalunya i, poc després, l'autora publica *Vida diària*, amb un pròleg de Joan Oliver.¹

L'obra poètica de Montserrat Abelló reuneix un total d'onze poemaris. El volum *Al cor de les paraules*, editat per Oriol Izquierdo, recull la poesia íntegra de l'autora de 1963 a 2002, és a dir, els set primers llibres i, a més, dinou poemes inèdits sota el títol *Indicis d'altres moments*. Els quatre següents són *Asseguda escrivint*, *Memòria de tu i de mi*, *El fred íntim del silenci* i *Més enllà del parlar concís*. El 2010 també es va publicar *Poemes d'amor. Antologia*, que recopilava tota la poesia amorosa i que va ser traduït posteriorment al castellà amb el mateix títol i a l'anglès amb el de *Fifty Love Poems*.² La lectura del conjunt de l'obra mostra clarament com la veu poètica reflexiona sobre uns pocs temes literaris que es van encavalcant entre els diferents poemaris. Aquest encadenament produeix l'efecte d'una obra unitària, perquè el lector copsa sense dificultats com un recull o una secció de poemes concrets enllaça

¹ Vegeu la primera part del seu *El miracle és viure* (2015), "Infantesa, joventut i exili (1918-1960)", p. 39-116, per a la biografia detallada d'Abelló.

² Fem esment de la fidel relació entre Abelló i l'Editorial Denes, amb seu a València, d'ençà de la publicació de la traducció *Atlas d'un món difícil* (1994), de la poeta nord-americana Adrienne Rich. Arran d'aquella entesa, bona part de la poesia d'Abelló, *L'arrel de l'aigua* (1995) i tota l'obra posterior a *Asseguda escrivint* (2004) van editar-se a València.

amb un altre recull o secció anteriors. Abelló explica com enfoca els temes de la seva poètica amb uns versos de *Dins l'esfera del temps* (1998): “Com pintora / que pinta i torna a pintar / una mateixa imatge”. A l’entrevista de Marta Nadal (1998: 48) hi afegia: “He fet una mica com el pintor que va pintant sempre el mateix des de diferents angles”. Heus aquí una de les raons de la coherència d’aquesta poesia, la insistència en unes temàtiques concretes que la poeta eixampla des de diferents perspectives.³ De més a més, la qüestió formal arrodoneix de ple la lectura unitària. Es tracta d’una lírica fidel al vers i a l’estrofa lliures i que es basa en el compàs intern, el significat i l’eufonia de cada paraula. A “Sobre poesia i sobre la meua poesia”, l’autora feia una defensa tenaç d’aquest estil poètic:

Així és com jo entenc la poesia que neix de la paraula en si, nua, sense embuts ni artificis amb el seu significat profund eixit del seu so i de la seva forma, independent de mètrica i rima, és a dir, de la necessitat de l’existència gairebé física de cada paraula en el poema que fa que hi sigui imprescindible per expressar, seguint l’impuls interior que ens mou a escriure, aquella veritat immanent que ens crema a les mans i que sols quedarà plasmada del tot en dir el poema en veu alta. (Abelló 2008: 10)

El present treball parteix de la premissa que el corpus poètic d’Abelló manté una coherència sòlida d’inici a fi. Tanmateix, cal puntualitzar que no tots els temes tenen la mateixa presència en el conjunt de l’obra. Per exemple, es podria fer una lectura dels tres primers poemaris des del feminisme, ja que molts poemes mostren les preocupacions i la desigualtat de la dona. En canvi, és difícil sostenir aquesta lectura més enllà d’*El blat del temps* (1986), perquè els poemes feministes minven, si bé és cert que es mantenen fins a *Dins l'esfera del temps*. D’acord amb aquest supòsit, o sigui, del fet que alguns temes literaris semblen predominar sobre d’altres, el treball pretén demostrar que l’obra abelloniana és fonamentalment metapoètica. Aquest terme englobaria els poemes que al·ludeixen a la manca d’inspiració representada a través del silenci; els que reivindiquen la força de cada paraula; els que aborden la qüestió formal, o bé els que transmeten la necessitat d’expressar-se a través de l’escriptura. La hipòtesi es basa en la lectura atenta de l’obra i, alhora, en el que l’autora va distingir com els principis de la seva lírica. En primer lloc, a l’article “Escriure: passió o

³ Per exemple, el silenci és un d’aquests temes que el jo poètic “pinta i torna a pintar”. En general, el silenci és metapoètic, és a dir, la manca d’inspiració és motiu de reflexió en el poema. Vegeu “Vora mar...” de *Vida diària* o “La mar és blava...” de *Dins l'esfera del temps* (Abelló 2002: 73, 284); semblantment, també remet a l’instant abans de l’acte creatiu o a l’anunci d’un nou poema. Vegeu “La nit s’acosta...” de *Més enllà del parlar concís* (Abelló 2014: 26); encara dins d’aquesta perspectiva, el silenci suggereix el fet d’atrevir-se a traspassar els propis tabús poètics. Vegeu “Cada dia escolto neguits...” d’*El blat del temps* (Abelló 2002: 129); ara bé, també hi ha força poemes de caire més existencial en els quals el silenci es fa present a través de la soledat o la mort. Vegeu “Em puny la soledat...” de *Paraules no dites* o “Paisatge mort duem dins...” de *Foc a les mans* (Abelló 2002: 97, 175); al seu torn, el silenci també denuncia la injustícia social i les imposicions culturals i familiars de la dona. Vegeu “Al meu voltant només silenci...” de *Vida diària* (Abelló 2002: 65) i “Obscur moment de decisió...” de *Paraules no dites* (Abelló 2002: 90).

necessitat de sobreviure”, Abelló (2006: 229) explicava: “Quan em pregunten per què escric, en el meu cas poesia, la meua resposta es basa en dos fets primordials que són l’essència de la meua poètica. Primer: per una necessitat d’expressar-me. Segon: pel meu amor a les paraules”. A continuació desenvolupava els dos punts i els exemplificava amb “Si amb la sola força d’un mot...” de *L’arrel de l’aigua* (1995), clarament de tema metapoètic. En segon lloc, “De quan ençà espero...” amb el qual l’autora enceta *Vida diària* i, per tant, tota la seva trajectòria, anuncia el naixement d’un poema i també d’una nova veu. Encara, cinquanta anys més tard, Abelló definia metafòricament a través del títol del seu últim llibre, *Més enllà del parlar concís* (2014), la poesia. Tenint en compte que la poeta ja tenia noranta-sis anys, l’últim vers de “Com si no hi veiés...”, confirma, al costat de les altres raons, l’obsessió del jo poètic per la recerca “impossible” de la paraula irrefutable: “Volia omplir el poc temps / que li quedava amb paraules / noves, senzilles, inoblidables”. En resum, els dos objectius d’aquest treball són intentar demostrar que és possible llegir l’obra abelloniana com un conjunt cohesionat i que la veu lírica reflexiona en essència sobre poesia.

Pel que fa a l’estat de la qüestió bibliogràfica, l’estudi de l’obra poètica d’Abelló és més aviat exigü. El treball més ampli fet fins ara és l’assaig d’Oriol Izquierdo a *Al cor de les paraules. Obra poètica 1963-2002*. Tot seguit, se situen els pròlegs a sis dels onze llibres i a l’antologia de poemes d’amor. Val a dir, abans d’enumerar-los, que el corpus abellonià es podria considerar gairebé orfe d’estudi sense aquests pròlegs i, per tant, ara per ara, són indispensables per acostar-se a l’obra de l’autora. Tal com hem assenyalat abans, Joan Oliver va redactar el de *Vida diària*; Marta Pessarrodona el de *Paraules no dites*; Maria Àngels Anglada el de *El blat del temps*; Maria-Mercè Marçal el de *Foc a les mans*; Feliu Formosa el de *Memòria de tu i de mi*; Vinyet Panyella el de *Poemes d’amor. Antologia* i Oriol Izquierdo el de *Més enllà del parlar concís*. Tots ells aporten la lectura particular d’un recull, però al nostre entendre, ateses les característiques d’aquesta poètica, no només són lectures complementàries sinó que, a més, són vàlides més enllà de cada poemari concret. Marçal, pel seu compte, aprofità l’ocasió per estudiar tota l’obra anterior publicada.

Ben diferent és *Retrats. Montserrat Abelló* a càrrec de Jordi Valls, editat per l’Associació d’Escriptors en Llengua Catalana l’any 2009. Valls feia un repàs biogràfic de l’autora i proposava una lectura detallada de cada un dels llibres fins al 2008, més aviat com si fossin peces separades. Només hi hem trobat a faltar, doncs, un fil conductor que relligués tot aquest “retrat”. D’altra banda, l’article d’Elisenda Marcer “El cos és de l’altre: simultaneïtat i tacte en la poesia de Montserrat Abelló” publicat a *Catalan Review* el 2012 aplica el pensament filosòfic de Gilles Deleuze i Maurice Merleau-Ponty a una selecció de poemes d’*Al cor de les paraules* que tracten el tòpic del cos. L’assaig és una aproximació més filosòfica que no pas

literària i s'allunya del nostre camp d'estudi. Per últim, un any després del traspàs de l'autora, Panyella publicava "L'escriptura i l'instint. Lectura de l'obra poètica de Montserrat Abelló" a la *Revista de Catalunya*. Si bé l'article és de caire divulgatiu, Panyella exhibeix un coneixement profund de la trajectòria de la poeta. De tot plegat, la conclusió que se n'extreu és que l'obra poètica d'Abelló encara no ha estat estudiada a fons, potser perquè, en el seu cas, el prestigi acadèmic se l'ha emportat sobretot l'obra de traducció.

Quant a la metodologia, la hipòtesi de partida sorgeix, en primera instància, de la lectura incessant de l'obra completa i de la interpretació dels articles en els quals Abelló defineix la seva poètica. En paral·lel, vam iniciar el buidatge de les fonts secundàries que vam classificar en dos blocs: les que feien referència a l'obra poètica i les que se centraven en l'obra de traducció. Al darrere dels estudis, vam recollir i ordenar cronològicament la recepció crítica, tant de les revistes d'àmbit general com de les més especialitzades en literatura. Entremig, vam seleccionar, del fons epistolar que conserva la Biblioteca de Catalunya, la correspondència entre Abelló i altres escriptors catalans i de parla anglesa a fi de detectar-ne influències. En una etapa més avançada, vam creure necessari consultar l'obra de traducció que, encara que s'allunyava del nostre propòsit, ens ajudà a configurar el perfil més complet de l'autora.

Tenint en compte el que hem exposat en les línies precedents, l'estructura del treball va anar configurant-se, pas a pas, en dues parts que segueixen l'ordre de publicació dels poemaris. La primera part aplega l'obra publicada de 1963 a 2002 i recollida a *Al cor de les paraules*. Els epígrafs tracen el naixement de la veu poètica i la represa, anys més tard, de la poesia. Els següents mostren la continuïtat de la veu i la consolidació de l'autora en el panorama literari. La segona part s'endinsa en els quatre darrers poemaris, els de l'etapa de 2004 a 2014. Aquest cop, els epígrafs emfasitzen com el pas del temps modela la veu poètica, d'una manera progressiva, cap a la reflexió del sentit de la vida. L'estudi d'Izquierdo abraça l'obra d'Abelló des de l'inici fins al reconeixement públic. El fet que existís aquest assaig crític i que la resta de l'obra havia restat inadvertida ha justificat la divisió del treball en aquests dos blocs.

1. LA VIVÈNCIA QUE ESDEVÉ PARAULA: *VIDA DIÀRIA*

Quan l'editor Joaquim Horta va publicar *Vida diària*, Montserrat Abelló feia només tres anys que havia tornat de l'exili. Molts dels poemes els havia escrit a Xile, “a raig fet” com explicava la poeta però, tot i així, *Vida diària* només mostrava un tret xilè, el paisatge (Nadal 1998: 47). La inseguretats envers els propis versos va empènyer Abelló a remetre'n una mostra per carta a Joan Oliver i Xavier Benguerel i, per iniciativa seva, tres dels poemes enviats van ser publicats per primer cop i sense coneixement previ de la poeta a la revista *El Pont* (1960).⁴ Aquell mateix any, Joaquim Molas i Josep M. Castellet publicaven l'antologia *Poesia catalana del segle XX* i en el pròleg *grosso modo* postulaven que la nova poesia havia de ser realista i compromesa socialment. La poètica d'Abelló no s'adequava a aquestes característiques, ni tampoc a l'etapa postsimbolista anterior i menys encara a la poesia noucentista. *Vida diària* va passar, doncs, absolutament desapercebut. L'única ressenya, “Montserrat Abelló, poetisa”, va aparèixer a *Diario de Barcelona* el 15 de febrer de 1964. Encara que l'autor, Josep Faulí, en certa manera elogiava el poemari i acabava el text amb l'expressió “Bienvenida!”, la lectura esbiaixada que en feia només s'explica des d'una òptica masculina i de gènere: “Vida diària de una poetisa es –si ésta exista realmente– el cotidiano trajín de una mujer elevado a categoría literaria”.

Per Abelló, el pretext poètic parteix de la pròpia vivència: “poesia a mig camí de la crònica i de la confessió referida a una quotidianitat que se sap personal però també comuna”, segons Maria-Mercè Marçal (2002: 386), i que conté “l'anhel d'una aproximació al nervi mateix de la vida, a les arrels i les branques”, en paraules d'Oliver (2002: 378). En aquest sentit, els poemes en primera persona hi predominen, en concordança amb aquesta veu poètica introspectiva. A tall d'exemple, el poema “Abraçada...”: “M'he perdut. / Estic perduda encara, / entre boscos, maresmes. / Tinc les mans enredades / en les xarxes.” Pel que fa a la forma, el vers lliure basat en el significat i el so de la paraula –noteu la reiteració del so /r/ a l'estrofa anterior–, es mantindrà al llarg de tots els poemaris.⁵ Un altre tret formal és l'extensió dels poemes que tendeixen a ser més aviat curts, amb alguna excepció. Aquest aspecte quedaria enginyosament poetitzat quatre dècades després de la publicació de *Vida diària*. En el poema “La perfecció...” del recull *Asseguda escrivint* (2004), el jo poètic sentència: “La perfecció / és feta de / poques paraules. / La imperfecció / de dubtes, d'angoixes, / d'un munt de paraules”.

⁴ Reproduïm un fragment de la carta que Xavier Benguerel envià a Montserrat Abelló: “Els teus poemes, després de ser llegits pel nostre gran Pere Quart, han passat a la revista *El Pont* (la sola que per ara és tolerada) que en publicarà uns quants en un pròxim número” (Biblioteca de Catalunya, Fons Montserrat Abelló. Correspondència general, caps 1. Benguerel, Xavier, carta del 15 de setembre de 1959).

⁵ Abelló explicava en una entrevista a *Revista de Girona* la raó del vers lliure: “Jo faig poesia, i el fet característic és que demano com vull que es llegeixi. Quan trenquem els poemes, demanem un so i un ritme, i al mateix temps demanem llibertat” (Pujol 2013: 17).

Per últim, és igualment destacable la decisió ja de partida de no intitular els poemes que Abelló (2015: 115) justificava dient que el títol encotilla el significat. “Retorn”, una crònica personal que abraça l’anada a l’exili, l’estada a Xile i la tornada a Catalunya, tanca el recull de *Vida diària*, i n’és l’única excepció. A banda d’això, el to poètic també ve marcat per la pròpia vivència. A vegades és un to vital: “Dona, necessària com la pedra, / sempre endinsada en la terra!”, o existencial: “Les mans són una cosa, / jo en sóc una altra”, però alhora tendre i humà: “Avui les mans reposen / damunt la falda, / ben aparellades, sense recança”.

Quant a l’ús de mots simbòlics, Abelló juga amb uns pocs motius dels quals Marçal (2002: 387-388) destaca i analitza en detall la pedra i Oliver (2002: 378) hi afegeix la mà i l’arbre. A “Poetes estimats, estimades!...”, el jo líric troba refugi en la nit, quan poetitza, equipara poesia a veritat i compara les paraules amb la pedra, que en simbolitza el caràcter immutable i permanent. S’hi observa, a més, un desdoblament de gènere inicial intencionat, en aquest i en tots els poemes del recull, que insinua una posició feminista que es manifestarà clarament a *Paraules no dites*. En els versos, el desig d’escriure es fa palès de manera transparent mentre, a la vegada, es caracteritza el poeta com un ésser solitari. S’intueix, doncs, des del primer llibre que la creació poètica o, més àmpliament, la composició de tema metaliterari seran centrals en la lírica d’Abelló. Els poemes “De quan ençà espero...”, “Dins un garbell...”, “Ésser pedra estàtica...”, “L’estiu adorm els sentits...” i “No poder dormir...” també exemplifiquen aquesta lectura.

1.1. Trencant els silencis: *Paraules no dites* i *El blat del temps*

Entre la publicació de *Vida diària* i *Paraules no dites* (1981) van passar divuit anys, però, malgrat l’espai temporal, la veu poètica continua el camí que havia encetat anys enrere. De fet, la intenció inicial de reeditar *Vida diària* pel grup de La Sal, Edicions de les Dones es va convertir l’any 1981 en el segon llibre de l’autora:

Recordo que vaig anar a casa de la Mari Chordà i que em va proposar de fer-ne una nova edició amb una selecció de *Vida diària*, amb els poemes més feministes, als quals vam afegir els que havia anat escrivint fins aleshores, aplegats sota el títol de *Paraules no dites*. (Abelló 2015: 136)

El pròleg d’aquest nou llibre el va escriure Marta Pessarrodona i va abonar el terreny per a la lectura feminista. Més que analitzar-ne la poètica, Pessarrodona (2002: 379-381) posava l’accent en les dificultats que tenien les dones per dedicar-se a escriure degut a les obligacions diàries i, fins i tot, assegurava que, gràcies a “Joanes-d’Arc” com Abelló, les generacions literàries posteriors ho van tenir més fàcil. En síntesi, Pessarrodona ofería un pròleg ben militant que s’ajustava perfectament a les característiques del poemari, atès que, del conjunt de

l'obra poètica d'Abelló, *Paraules no dites* és el llibre més feminista. Com a mostra, el poema dedicat a Virginia Woolf (“Cadascú ha de tenir / la seva cambra. / I un pati blau / on passejar els seus dubtes”) depassa la individualitat, la pròpia vivència, i es fa extensiu a totes les dones. L'últim vers planteja la interrogació del jo com a punt de partida pel canvi. Des d'un punt de vista literari, però, el que destaca és el fet d'atorgar una qualitat física, passejar, a un acte espiritual, dubtar. Un altre dels poemes més feministes és “Obscur moment de decisió...”, que té, tanmateix, un to molt més rebel i que clou afirmant: “I l'acció ja ens és / l'únic camí”.

Així i tot, el nombre de composicions de tema metapoètic permet fer una interpretació diferent de *Paraules no dites*. En aquest sentit, Oriol Izquierdo (2002: 16) considerava en el pròleg d'*Al cor de les paraules* que la paraula i el silenci eren els temes principals del recull. Més concretament, però, hi ha dos elements que volem assenyalar pel que fa a la metapoesia. El primer és la manera com Abelló fa explícita a través de l'artifici poètic la dificultat de materialitzar l'impuls creatiu. El segon és el fet que el jo líric manifesta que la capacitat creativa sorgeix del cos, o sigui, que la poesia no és només pur enginy i artifici. Això mateix observava la poeta nord-americana Adrienne Rich: “Em crida molt l'atenció com les paraules existeixen en els teus poemes gairebé com si fossin parts del cos –un sentit del llenguatge com quelcom físic–, com les «paraules no dites» literalment ofeguen la gola” (Abelló 2015: 139). Aquest punt d'unió entre el tema del cos i el de la reflexió metapoètica, que es toquen en un mateix poema, i que neix a *Paraules no dites*, apareixerà també a *El blat del temps* (“Desconec tot enginy que...”), a *Foc a les mans* en el propi títol del poemari, a *L'arrel de l'aigua* (“Plantaré el cos...”), a *Memòria de tu i de mi* (“Aquest cos que ara veieu...”) i a *El fred íntim del silenci* (“Parlar a poc a poc...”). Recapitulant, la nostra conclusió és que, tant la lectura de Pessarrodona com la d'Izquierdo són encertades, ja que veritablement els poemes feministes i els metapoètics conviuen en harmonia en el recull.

Quant a la recepció, María Cinta Montagut (1982: 29) destacava el “to èpic” del poema que obre el llibre, “M'aixecaré del llit...”, que expressa el ressorgiment de la paraula després de molts anys sense publicar. La imatge de l'aigua que brolla i remulla la “gola seca” és entenedora i eficaç: “Després, / prendré el càntir del racó, / i l'alçaré entre els meus / braços i sentiré / el doll viu / de l'aigua que refresca / la gola seca de / paraules no dites”. En relació amb el to poètic, cal dir que en aquest recull és més greu, aspre fins i tot, cosa que queda reflectida d'una manera diàfana en els finals dels poemes, especialment contundents.⁶ Tot seguit, en unes paraules que recordaven les d'Oliver, Montagut es referia a la poesia d'Abelló com la “d'uns ulls que miren la vida i la interroguen per destriar-ne el sentit”. Un altre

⁶ Vegeu els poemes “M'és necessari l'ordre...”, “Tot sembla ben senzill. Quatre parets...” o “La nit...” (Abelló 2002: 87, 98 i 104).

comentari de Maria Àngels Anglada (1982: 33) a la revista *Canigó* considerava *Paraules no dites* més expressiu que *Vida diària* i en completava el ressò públic.

L'any 1986 es publicava *El blat del temps*. Aquesta vegada Abelló havia decidit estructurar el llibre en parts: “El blat del temps: tu”, “L’ordit del temps: jo” i “L’impuls de la sang: nosaltres”, aquesta última part dedicada a les dones (Abelló 2015: 146). Convé dir que, sense cap mena de dubte, els poemes feministes a partir d’*El blat del temps* es reduiran amb escreix i, en els següents llibres, apareixeran solts. Tant el títol de l’obra com els de les parts indiquen que el temps serà un tema dominant (Marçal 2002: 391). Però el temps més físic, d’hores, minuts i segons, mesurat en ocupacions a *Vida diària*, es convertirà en un altre, el de l’existència, això és, el trànsit de la vida a la mort: “Vine i et diré / com n’és, d’inútil, / voler vèncer el temps. / El vent m’embolcalla / amb remolins de mort, / mes no vacil·lo pas”. Aquests poemes de caire existencial tracen una evolució poètica entre els tres llibres: apareixen a *Vida diària* i a *Paraules no dites* de manera molt tímida i, a partir d’aquest poemari, agafaran força. És just el contrari del que succeeix amb els poemes feministes.

Conjuntament amb la temàtica feminista i l’existencial, l’altre eix clau del recull és la paraula, que fa possible el poema. En aquest cas, però, la lectura metapoètica és la més unitària. Hi coincideixen tant Izquierdo (2002: 18) com Marçal (2002: 391) en els seus respectius estudis i Neus Aguado (1987: 54) a *La Vanguardia*, que precisament titulava la crítica “Montserrat Abelló, la paraula imprescindible”. Per Abelló, la creació poètica va lligada a mots com “neguit”, “desig”, “glopada”, “ànsia”, “angoixa”, “vol”, “crit” o “eixir”, que es troben repartits en diferents poemes.⁷ És, per tant, una necessitat imperiosa que parteix de dins, però no és un acte serè. Diu el jo poètic: “El meu cos és un pou / de paraules / que malden per eixir-ne” i, amb el benentès que així passa, el resultat d’aquest afany és la poesia d’Abelló. Panyella (2015: 36) la defineix així: “Antiretòrica i serena d’aparença és una poesia congriada en la tempesta interior”. En els versos anteriors, apareix altre cop aquest sentit físic de la paraula que, en aquest cas, s’esforça per escapar del cos, talment com si les paraules tinguessin autonomia pròpia. Elisenda Marcer (2012: 195) també argumentava que “Abelló se serveix de nombroses metàfores i imatges sobre l’escriptura que emfasitzen el caràcter físic i corporal d’aquest acte”.

Una pregunta que Abelló havia de respondre sovint a les entrevistes era si l’obra de Sylvia Plath l’havia influïda, i un dels motius que adduïa per negar-ho era que, quan va començar a conèixer veritablement la poesia de Plath, la seva poètica ja estava molt fixada.⁸ En un article amb motiu dels noranta anys de l’autora, Francesc Parcerisas (2009: 103) elogiava

⁷ Vegeu els poemes: “El pes de tu és un llast...”, “Desconec tot enginy que...”, “Cada dia escolto neguits...”, “És com si en la nit...”, “Temps de vida i...” i “Dins la llavor, latent...” (Abelló 2002: 115, 116, 129, 134, 144 i 152).

⁸ Vegeu, per exemple, les entrevistes de Lourdes Domínguez (2002: 77-79) i de Lluïsa Julià (2010: 131-155).

el català tan natural que se'ns ofería als lectors en les traduccions de Plath i deia: “I aquest és un mèrit que li hem de reconèixer a Montserrat Abelló, ja que la seva pròpia poesia és plena de continguts diametralment oposats als de Plath”. Parcerisas es referia a l’anomenada “poesia confessional”, en la qual no hi ha dissociació entre el jo poètic i l’autor. En el pròleg de la traducció de *Winter Trees*, Pessarrodona (1985: 12) contextualitzava l’obra de Plath dins d’aquest corrent literari: “La poesia publicada als Estats Units als anys cinquanta, en especial obra de Robert Lowell (1917-1977) i John Berryman (1914-1972), que posa la primera persona, la narradora del poema, al centre de la composició fins a un extrem que li cobreix la seva vulnerabilitat psicològica”. Tanmateix, el punt de trobada entre ambdues poetes o, si més no, la característica en què Abelló se sentia més propera a Plath era en la qüestió formal, és a dir, en l’ús del vers lliure i en el fet que el que compta és la paraula com a unitat, el seu pes en el vers i el ritme que hi imprimeix (Abelló 2015: 127). Aquesta obstinació per la recerca de la paraula que ha de transcendir el temps i conservar la força del seu significat es percep clarament a “Paraules” de Plath: “Al cap dels anys / les trobo pels camins. / Paraules eixutes, sense genet, / el trepig infatigable dels casc”.⁹ La proximitat a “Sense voler escolto...” és ben visible: “Paraules que foren / dites en moments / que creguérem de gran / lucidesa. I ara les / trobem mortes, / llençades vora els cancells / de portes que no ens / atrevim a obrir”. Potser per això, ambdues poetes van defugir la rima, perquè cenyeix l’estrofa i requereix paraules “eixutes” i “mortes”.

Ara bé, l’estudi que cal tenir en compte pel que fa a *El blat del temps* és el de Maria Àngels Anglada –un estudi modèlic en paraules de Marçal (2002: 391)–, en especial, per l’anàlisi de la qüestió formal. Anglada (2002: 382) hi remarcava:

Un bandejament de tota retòrica entesa en un sentit d’excés, de paraules supèrflues, de castells de foc buits de contingut. Però, potser de vegades sense proposar-s’ho, l’autora ateny una altra retòrica més autèntica, que mai no perjudica a la senzillesa de l’expressió, i es manifesta en la musicalitat dels sons i en la diversitat del to poètic.

En efecte, la sonoritat és deliberadament buscada i, com la música, els poemes guanyen amb escriure en la lectura en veu alta. Anglada (2002: 383) destaca el vers “Sobre un diàfan oblit / la nit reposa” i observa que el mot *diàfan* “té una suavitat de coixí, damunt del qual pot reposar veritablement la nit”. Però, de fet, n’hi ha molts més. En els versos “Avui les paraules / no se’ns quallen a la / boca” l’entonació forta recau en *quallen* que fonèticament recorda a *callen*,

⁹ “Paraules” forma part d’*Ariel* (1965) de Sylvia Plath. El poemari va publicar-se per primer cop al cap de dos anys de la mort de l’autora. L’edició de 2004 amb el títol *Ariel: The Restored Edition* manté la tria original de Plath que no incloua “Paraules” i, per tant, el poema es va eliminar en aquesta edició. Abelló incorpora “Paraules” (2006: 377-378) a l’antologia de l’obra de Plath *Sóc Vertical. Obra poètica 1960-1963*, que conté la secció “Poemes d’*Ariel* 1965, no inclosos a *Ariel* restituit”. A la introducció, Abelló clarifica de manera esquemàtica la disparitat de criteris de les edicions anteriors d’*Ariel*.

verb que té més relació amb la *boca* i que a la vegada reforça la idea del silenci. I, en aquests altres: “Era com una ombra./ Polia esperances contra/ l’oblit del temps,/ les dents serrades”, que amb l’encadenament del les /s/ en el vers final es fa el silenci. En definitiva, al nostre entendre, el dubte que restava per escatir sobre la lectura preferent de *Paraules no dites* s’aclareix a *El blat del temps*. Atenent a l’evolució, ens decantem per la lectura metapoètica per tal com permet una visió més acurada del conjunt dels dos llibres.

1.2. Una veu ancorada a la creació poètica: *Foc a les mans, L’arrel de l’aigua i Són màscares que m’emprovo*

Foc a les mans (1990) encapçala la dècada dels noranta, la més productiva de l’autora tant en obra poètica com en traducció de poesia anglesa. El conjunt està format per quatre llibres propis, l’antologia *Cares a la finestra*, i traduccions de Sylvia Plath, Adrienne Rich i Dylan Thomas. És admirable que aquest volum de feina l’afrontés a partir dels setanta-dos anys, cosa que abona l’aliança entre vida i poesia que, per Abelló, va ser indissoluble. El llibre presenta dues parts, “Foc a les mans” i “El pols de les coses”, que són ben diferents quant a la temàtica i al to. A la primera, hi ha tres temes que destaquen: el pas del temps, el silenci i el somni o l’inconscient. Marçal (2002: 392) sostenia que hi ha continuïtat entre la darrera secció d’*El blat del temps* i la secció inicial del nou llibre en l’ús de la primera persona del plural, amb la diferència, però, que aquest cop el plural és el genèric. També s’aprecia una continuació quant al tema del pas del temps i en l’ús dels motius del vent i del foc de manera simbòlica. Anglada (1998: 5-6) presentava el llibre amb aquests versos: “Foc a les mans, avui / que núvols alts anuncien / una tardor plujosa”. L’escriptora explicava que el símbol del foc era el que millor definia la poesia d’Abelló “viva com la flama”.

Pel que fa al to líric, de manera figurativa podem dir que, a la primera part el foc crema ben viu, sobretot contra el silenci. En canvi, a la segona, s’ha tornat brasa i fa caliu. En aquesta part, doncs, el to és més reflexiu i harmonitza amb l’amor i la memòria que són els temes poètics predominants. De fet, hi ha dos poemes dedicats, un a Roser Bru i a tots els amics i familiars de Xile que acaba amb aquests versos: “Avui, onze de setembre, / sols la mar ens separa”.¹⁰ L’altre, també de lectura política, a Pere Quart i Joan Oliver, al poeta i a la persona, que evoca un passat d’esperances truncades.¹¹ En aquests dos poemes, doncs, es fa evident la memòria i la denúncia. En una línia d’argumentació semblant, Izquierdo (2002: 19-20) també

¹⁰ El poema fa referència al cop d’estat d’Augusto Pinochet l’11 de setembre de 1973, que va enderrocar el govern democràtic de Salvador Allende.

¹¹ Vegeu el poema “Ja no tenim a l’abast...” (Abelló 2002: 195).

esmentava que junt amb el tema de la paraula, la memòria aflora en el recull, però hi afegia la mort i la creixent presència del tòpic del cos. El crític, a més, relacionava aquests temes amb l'edat d'Abelló i, per tant, suggeria un lligam entre el tema del cos i l'envelliment. Emperò, tal com apuntàvem abans, el cos com a tema literari apareix des de l'inici de l'obra, atès que s'entrellaça amb el de la creació poètica. Abelló s'allunya, doncs, tal com argumentàvem, de la composició artificiosa i de la formalització buscada, o sigui, del joc literari purament intel·lectual i, en el seu cas, el jo líric també s'expressa des del cos.¹²

Referent a la recepció, Olga Xirinacs (1998: 16-17) va presentar *Foc a les mans* a Tarragona i va fer un repàs del símbol de la nit dins l'obra d'Abelló. Seguidament, Vicenç Llorca (1990: 41) publicava una ressenya a *l'Avui* destacant, en una lectura existencial, el pas del temps i l'encert del tema del silenci necessari per copsar el món interior. Emperò, Llorca opinava que alguns dels poemes de la segona part no ultrapassaven la circumstància personal i deixaven entreveure “una actitud expressiva ingènua”. A *La Vanguardia*, Neus Aguado (1991: 6) coincidia en el tema del silenci i recordava al lector la presència contínua de poemes ben concisos, en paraules seves, “telegràfics”.

L'arrel de l'aigua va publicar-se el 1995, aquest cop sense pròleg. L'estudi de la recepció dels llibres anteriors indica de manera clara que les ressenyes a la premsa havien augmentat gradualment des de *Vida diària* a *Foc a les mans*, però aquest patró canvia i l'últim llibre té un ressò pràcticament imperceptible. Per això sorprèn l'afirmació de Panyella (2015: 35): “Montserrat Abelló es va consolidar en el panorama poètic català a mitjan anys noranta amb dues obres, la gran antologia de poetes anglosaxones, *Cares a la finestra* (1993), i amb el poemari *L'arrel de l'aigua* (1995)”. Quant a l'antologia, potser és més adient considerar-la una obra de traducció i no pas una obra que consolida Abelló “en el panorama poètic català”. Pel que fa a la recepció, només David Castillo (1995: 41) a *l'Avui* ofereix una lectura personal i conclou amb encert que l'escriptora “no porta jòquers a la màniga. Diu tot el que ha de dir i ens convenç”. Per tant, és potser agosarat parlar de consolidació, tal com la planteja Panyella i atenent l'esfera pública de l'obra. Encara més si es té en compte l'opinió d'Izquierdo (2002: 22) que, tot i assenyalar que *Cares a la finestra* va rebre excel·lents comentaris a la premsa, lamentava el ressò “somort” d'un projecte poètic d'aquella envergadura.

El poemari està dividit en quatre parts: “Al caire de la nit”, “Dins el mirall”, “L'arrel de l'aigua” i “Somni”. Un tret diferencial respecte als altres poemaris són les citacions que el precedeixen. D'una banda, “El tumult dins el cor / va fent preguntes” del poema “Conversation” d'Elisabeth Bishop i, de l'altra, “Oh nit, nit estrellada amb tu / em vull morir”

¹² Vegeu el poema “M'he despullat del tot...” (Abelló 2002: 167).

del poema “The Starry Night” d’Anne Sexton.¹³ Panyella (1998: 51) observa que hi ha una dualitat entre les citacions que s’adiu perfectament amb la poesia d’Abelló. Mentre que els versos de Sexton fan referència a la mort, els de Bishop interroguen sobre el sentit de la vida. Sens dubte, els poemes en què el jo poètic cerca una resposta als misteris de l’existència tenen un pes notable en l’obra d’Abelló i, naturalment, a *L’arrel de l’aigua*. En són un exemple els següents versos: “Són hores decisives / aquestes en què ens volem / nus del tot davant del mirall. / Hores en què cal preguntar-nos / on va la nostra innocència”. Per contra, el tema de la mort apareix de manera esparsa fins a *Dins l’esfera del temps*, més aviat com un degoteig a mode de recordatori d’un fet que el jo poètic veu natural i gens pertorbador. Aquesta visió es mantindrà fins a *Més enllà del parlar concís* (2014): “No tenir por de morir. / Saber que / el miracle és viure!”.¹⁴ En aquest sentit, en el poema “És un somni...”, l’únic de la darrera part, la veu poètica somia la pròpia mort. Hi destaca el contrast del tema amb la imatge i el to. A la segona estrofa, la cadència de les síl·labes tòniques, l’ús de mots esdrúixols i la seqüència d’al·literacions imprimeixen un ritme de lectura lent i calmat que acompanya la imatge de la mort plàcida. És, especialment per la musicalitat, un poema digne de recitar:

És un somni
que he tingut:
el temps quedava quiet
res no es movia.

Lentament l’esfera
del desig es desfeia
en miríades de petites
partícules.

I era així com,
plàcidament,
sense dolor moria.

Una altra característica de *L’arrel de l’aigua* és que el jo poètic es debat entre el desig de la paraula i l’acceptació del silenci, entès com la manca de creació, de manera serena. Així, en conjunt, el to líric d’aquest poemari tendeix a ser més compassiu. Elisenda Marcer (2012: 194) proposa que el tema central de *Foc a les mans* i de *L’arrel de l’aigua* és la reflexió metapoètica. Potser el poema més paradigmàtic és el que acaba amb aquesta estrofa: “Ja que res no és del tot / si no queda gravat com sang / damunt del paper”, que recorda uns versos de

¹³ Abelló modifica lleugerament els versos de Sexton que cita per algun motiu que desconeixem. Encara que sembli un detall ínfim, no ho és perquè el significat de les dues traduccions és diferent. La traducció del poema de Sexton a *Cares a la finestra* que es recull també a *Al cor de les paraules* és la següent: “Oh nit, nit estrellada! Així és com / em vull morir” que és més fidel a l’original (Abelló 2002: 360-361). Elisabeth Bishop no forma part de l’antologia. Tal com explica Abelló (1993: 15), no va obtenir els permisos per publicar la traducció dels seus poemes a temps. “Conversation” de Bishop pertany al poemari *A Cold Spring* (1955).

¹⁴ Versos del poema “Buscar ben endins...” (Abelló 2014: 42).

“L’estiu adorm els sentits...” i “Retorn”. En tots els casos, el lèxic utilitzat transmet la idea de l’agressió al mitjà amb el qual la veu poètica s’expressa.¹⁵ Al mateix temps, el “res no és del tot” denota que aquesta necessitat d’expressar-se no és res en si mateixa, si no es tradueix en literatura.

A la segona part, Abelló explora el motiu del mirall com a tòpic literari, amb la imatge dels ulls que contemplen. El jo poètic es reconeix en el mirall, és a dir, no hi ha alteritat en aquest cas: hi veu el reflex del pas del temps. A continuació, a la tercera part s’agrupen els poemes d’amor. Tal com observa Izquierdo (2002: 23), alguns d’aquests poemes, possiblement els més reeixits, són desafiants, tot i que també hi ha tendresa i una concepció de l’amor profunda, entesa com un “privilegi”.¹⁶ En síntesi, al nostre parer, *L’arrel de l’aigua* no presenta cap trencament respecte als poemaris anteriors quant als temes o l’aspecte formal. Els lectors hi retroben la veu poètica que els ha acompanyat des de *Vida diària*. Encara que el motiu del mirall sigui una novetat o que la imatge poètica sigui més límpida, aquest recull se suma al ferm conjunt de l’obra abelloniana fins al moment.

Són màscares que m’emprovo, una *plaque* amb vuit poemes, va editar-se pocs mesos després de *L’arrel de l’aigua*. Pel que a la recepció, Panyella (1998: 50-51) va ressenyar la *plaque* junt amb l’anterior poemari suggerint que les màscares a què feia referència Abelló eren les que es posava quan traduïa. Val a dir que la intuïció de Panyella quedava doblement confirmada. D’un costat, perquè Abelló va explicitar a l’entrevista de Marta Nadal (1998: 46-49) que les traduccions eren, en efecte, les màscares que s’emprovava. I, de l’altre, perquè els vuit poemes de la *plaque* despleguen el ventall poètic d’Abelló, talment com si fos una mostra reduïda dels temes que la poeta havia anat dibuixant en els anteriors poemaris: l’amor, l’existència, la mort, la denúncia, la creació poètica, el pas del temps o el cos. Els ulls simbolitzen vitalisme en aquest petit grup de poemes i guarden relació amb les màscares del títol. El lector, però, identificarà dos símbols més, ben arrelats a la veu d’Abelló: el foc i les mans. Ben mirat, la *plaque* podria funcionar com una secció més de qualsevol dels seus llibres. És per això que les màscares que s’emprova ni són externes ni amaguen la veu poètica. Per exemple, el poema “Desembasto els anys...” és inconfusiblement abellonià. L’autora no amaga la seva veu de dona sinó que la potencia amb l’ús d’un lèxic del camp semàntic del tèxtil. Paraules com “desembastar”, “cuir” o “destenyir” remetent a l’univers femení. Alhora, hi ha una dissociació entre l’envelliment del cos i el vitalisme interior que s’expressa a través de la sang que “corre ben roja”, un contrast que Abelló ja havia poetitzat anteriorment.

¹⁵ Ens referim als versos: “Incansable, la mà escriu, / fereix el càndid full” i “Sóc la mateixa que ara / fereix aquesta blanca pàgina. / (Puix res no és si no s’ultraja / una o altra cosa)” del poema “Retorn” (Abelló 2002: 59 i 74-78).

¹⁶ Vegeu el poema “Quina força en el viure...” (Abelló 2002: 247).

1.3. L'aliança amb la paraula, l'amor i el compromís social: *Dins l'esfera del temps*

El 1998 va publicar-se *Dins l'esfera del temps*, que va rebre el premi Crítica Serra d'Or de poesia. El llibre presenta tres parts: “Compàs d'espera”, sobre la creació poètica; “Vora l'illa roja”, sobre l'amor, i “Contra el caire del temps”, un grup de poemes en què el jo líric obre la mirada a la societat i, inevitablement, es veu abocat a transmetre angoixa i desesperació. Encapçalen el llibre uns versos de *Desglaç* de Maria-Mercè Marçal i una citació d'Abelló que diu “Contra l'oblit el record / i l'obra assaonada”, que és un clar reconeixement a Marçal, atès que feia pocs mesos de la seva mort. Així, el record i la indiscutible qualitat de l'obra de Marçal seran l'antídot contra el seu oblit. A la primera part del llibre, el jo poètic busca la inspiració a l'interior del cos, en la vivència o en el record: “Però el poema / hi és, allí / dins meu que crema”. Un cop més, la poeta demostra la solidesa i la plena coherència del conjunt de la seva obra. Paral·lelament, sembla que “Compàs d'espera” no és només una reflexió sobre el fons o la matèria poètica, sinó també sobre l'aspecte formal. Pel que fa a l'estrofa, hi ha una certa experimentació amb el haiku i la tanka, sense renunciar a la llibertat mètrica i, per damunt de tot, una aposta evident per la composició significativament breu. Ben mirat, l'experimentació amb l'estrofa de tres versos emergeix en els quatre poemaris següents.

En una ressenya apareguda a *Presència*, Xavier Cortadellas (1998: 28) destacava l'ús d'un llenguatge senzill “del dia a dia, de tothom, amb gust de casa, de mercat, de pati d'escola”. Malgrat que Cortadellas no s'equivoca quant al llenguatge senzill, perquè de fet és un tret distintiu de l'autora, l'exemplificació emprada no acaba d'encaixar amb aquest poemari sinó més aviat amb *Vida diària*. La secció “Vora l'illa roja” està dedicada al seu marit. És un recull de poemes sobre l'amor vist “des de la talaia de la maduresa”, tal com va ressenyar Sebastià Alzamora (1999: 79) a l'*Avui*. Lluny d'expressar el desig carnal, Abelló perfila un concepte d'amor sòlid i sincer que contrasta amb els versos de la citació de Marçal: “Qui destrueix l'amor, quin mal lleixiu / esborra la sang viva de les roses?”. Hi ha un poema especialment bell, “Aquest llibre no mostrarà...”, que afegeix la fidelitat a les anteriors característiques i que traspua, a més, una humilitat que impregna el lector. A “Contra el caire del temps”, la darrera part, aflora el dolor que causen les injustícies i les desigualtats al jo poètic, amb matisos que van des de la impotència fins a la rebel·lia.

Quant a la recepció, només un article de Julià (1999: 71-72) apuntava el caràcter de denúncia de la tercera part del llibre. Quatre anys abans de la publicació de *Dins l'esfera del temps*, Abelló havia traduït *Atlas d'un món difícil* (1994) d'Adrienne Rich, un poemari agre i incisiu, que aprofundeix en la violència estructural de la societat nord-americana. Abelló explicava en una entrevista a *Serra d'Or* (Arasa 2008: 51) la proximitat amb Rich pel que fa a

la crítica social, però en matisava les diferències. Mentre que la poeta americana reflexiona sobre fets concrets i els mostra amb cruessa, Abelló versifica el que sent enfront les injustícies. D'aquesta manera, a través de la poesia de Rich s'endevina el seu pensament polític, cosa que no és possible en Abelló. Aquesta diferència es fa palesa en una de les cartes que Abelló va escriure a Rich, en la qual remarca aquest estil penetrant de la poeta nord-americana, basat en fets concrets o successos fins i tot, que són malauradament inevitables en el dia a dia de la societat:

It has that way of yours of going deep in thought through everyday facts and circumstances pointing out flaws and beauty with the strength, force and rhythm of your words, which makes one feel so close to what you say.¹⁷

1.4. La recepció d'*Al cor de les paraules*

Els dinou poemes inèdits aplegats amb el títol *Indicis d'altres moments* completen tota la poesia del volum *Al cor de les paraules*. No s'hi endevina un fil conductor, però sembla que hi hagi una certa experimentació amb els colors i amb el contrast entre llum i foscor. A l'entrevista de Lourdes Domínguez (2002: 78) a *l'Avui*, l'autora explicava que no sabia si ampliaria aquests poemes o els deixaria de banda. Sobre la mateixa qüestió, Cortadellas (2002: 27) a *Presència* i Izquierdo (2002: 30) al pròleg del volum precisaven també que l'autora havia dubtat d'incloure'ls. Cortadellas, però, feia un pas més i suggeria, al nostre entendre encertadament, que potser havia estat un error, ja que no tenien la mateixa qualitat que la resta. Pel que fa a la recepció crítica d'*Al cor de les paraules*, la llista d'articles, entrevistes i ressenyes que van aparèixer el mateix any de la publicació, el 2002, i el següent és nombrós. A part d'aplaudir l'edició del llibre de manera unànime i de descriure'n el contingut, bona part dels crítics assenyalaven la solidesa del conjunt de l'obra abelloniana.

Per començar, Lluïsa Julià (2003: 66-67) remuntava fins a l'inici de la trajectòria d'Abelló per explicar el pretext literari de la veu poètica, això és, la necessitat de plasmar les pròpies vivències. La matèria sobre la qual s'escriu és, doncs, motivada pel tumult emocional que causa el simple fet de viure. Al seu torn, Antoni Clapés (2002: 13 i 2003: 108-109) subratllava el llenguatge tan personal i distintiu de la poeta i la recurrència dels símbols i temes com a aspectes transversals en la seva obra. Semblantment, Roger Costa-Pau (2002: 11) distingia amb admiració la manera com Abelló sospesa cada paraula del poema. Més categòricament, Josep-Francesc Delgado (2003: 42) lloava la "coherència sense esclatxes" de

¹⁷ Biblioteca de Catalunya, Fons Montserrat Abelló. Correspondència general, caps 3. Rich, Adrienne, carta del 2 d'octubre de 1995.

tota la poesia que s'oferia en el recull. Cortadellas (2002: 27) filava més prim i, tot i concloure que es tractava d'una obra "cohesionada i coherent", argumentava que *Vida diària* tenia unes característiques particulars. Quant a la resta de llibres, aquest crític afegia que el lector hi trobaria els mateixos temes literaris amb matisos. Susanna Rafart (2003: 29) també observava una certa reformulació, però en aquest cas a *L'arrel de l'aigua* i a *Dins l'esfera del temps*, amb un jo líric que en essència reflexiona sobre el llenguatge. Finalment, l'entrevista d'Ada Castells (2002: 36) a Abelló confirmava els arguments que desenvolupava Julià, i la de Lourdes Domínguez (2002: 79) corroborava la unitat dels temes literaris.¹⁸

* * *

Hem procurat, en aquesta primera part, provar de demostrar les dues premisses de les quals partia el treball, és a dir, que la poesia de Montserrat Abelló és unitària i que la metapoesia permet fer la lectura més àmplia del conjunt de l'obra. Respecte a la primera, malgrat que podem distingir fluctuacions en el pes dels temes literaris en els diferents reculls i en el to líric, el lector quan se submergeix en el món poètic d'Abelló percep sense dificultats que es tracta d'una obra ben compacta. La recurrència temàtica i l'aspecte formal de partida arrodoneixen aquesta impressió. Pel que fa a la segona premissa, l'estudi de cada poemari ens permet concloure que la veu literària se serveix, persistentment i obstinada, del propi artefacte del poema per explorar sobre la poesia i sobre l'acte creatiu. Resumint, la composició de tema metapoètic és la lectura prevalent d'*El blat del temps* a *L'arrel de l'aigua*. Alhora, cal tenir en compte que aquest tema també esquitxa *Vida diària*, comparteix importància amb el feminisme a *Paraules no dites* i compta amb una secció sencera a *Dins l'esfera del temps*.

¹⁸ Reproduïm la resposta d'Abelló a la pregunta sobre la unitat de la seva obra: "Sí, hi ha una mena de fil conductor, de temes que es repeteixen. Però és normal: amb la poesia no pots fer trampa, has de dir coses que realment sents, perquè, si no, et surten poemes buits. No m'agrada escriure un vers només perquè faci bonic. La poesia ha de ser veritat" (Domínguez 2002: 79).

2. UNA VEU POÈTICA PERSISTENT: MÉS ENLLÀ D'AL COR DE LES PARAULES

Quan es va publicar *Al cor de les paraules*, Abelló tenia vuitanta quatre anys però, tot i l'edat, pròdiga de vitalitat declarava: “el que tinc clar és que continuaré escrivint poesia” (Domínguez 2002: 78). Efectivament, l'autora encara va escriure quatre llibres més, l'últim el 2014, de manera que l'edició d'Izquierdo abasta una mica més de la meitat del seu corpus. Abans de continuar amb l'anàlisi literària, però, no podem passar per alt que Abelló va rebre el XL Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 2008. La revisió de la llista de premiats ajuda a entendre la ferma reivindicació que la poeta va fer al llarg de la vida de la poesia femenina. En els quaranta anys d'història del premi, Abelló era la tercera dona que rebia la distinció.¹⁹ Aquesta reivindicació es fonamentava en dos fets: la manca de poetes dones en les antologies, constatable quantitativament, i la tria errònia dels antòlegs o, dit de manera més explícita, la selecció sota la mirada masculina donava a conèixer poemes poc o gens representatius de la qualitat de la poeta. Per això, Abelló va ser sempre partidària de les antologies de gènere i, per exemple, va iniciar amb Maria-Mercè Marçal *Paisatge emergent. Trenta poetes catalanes del segle XX* (1999) que van acabar Neus Aguado i Lluïsa Julià. En paral·lel, l'obra de traducció d'Abelló també es pot entendre des del compromís amb la literatura femenina. Amb certesa, les traduccions de l'obra de Sylvia Plath, Adrienne Rich i Anne Sexton van ser pioneres i van fer possible la lectura en català de la poesia confessional. En el pròleg de *Cares a la finestra. 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX* s'aprecia bé aquesta denúncia de la invisibilitat de la poesia feta per dones:

La falta de precursors o models en què emmirallar-nos en un país com el nostre, en el qual la poesia de dones sempre ha estat mirada des d'una òptica masculina, com una poesia menor, i no han estat mai més de dues o tres les poetes considerades dignes de figurar entre els seus companys masculins. (Abelló 1993: 13)

Així doncs, Abelló rebia el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes als noranta anys i confirmava el significat dels versos que tanquen *El blat del temps*: “Granítiques, dures, entossudides / en les nostres quimeres, / altrament ja no seríem/ sinó una pedra en el temps”.²⁰ El guardó demostrava que la quimera que la poeta havia començat a *Vida diària* arribava a bon port i culminava, així, en un merescut reconeixement. L'obra que analitzarem en els següents epígrafs perd, fins a cert punt, el caràcter feminista i evoluciona amb intensitat cap a la temàtica

¹⁹ Les dades indiquen, però, que en els últims anys hi hagut un cert reajustament perquè del 2008 ençà, és a dir, en només dotze anys, hi ha tres dones més que l'han rebut: Maria-Antònia Oliver, Isabel-Clara Simó i Marta Pessarrodona.

²⁰ “Dins la llavor, latent...” (Abelló 2002: 152).

més existencial. Al costat, però, la metapoèsia, el poema d'amor i el de denúncia hi continuen del tot afermats. En essència, doncs, Abelló es manté fidel a la lírica que la caracteritza.

2.1. L'amor a la vida venç el dubte: *Asseguda escrivint* i *Memòria de tu i de mi*

El 2004 va aparèixer *Asseguda escrivint / Seated Writing*, fruit de la unió entre la poesia d'Abelló i l'art plàstic de Marga Ximenez. Es tracta d'una publicació singular per diversos motius. En primer lloc, els poemes estan impresos sobre imatges de l'escultura *L'interrogatori*, de Ximenez, i les pàgines estan estampades manualment amb la tècnica del gravat. El llibre, doncs, és una edició de bibliòfil numerada, molt reduïda i, a més, bilingüe.²¹ Abelló brinda l'oportunitat al lector de gaudir dels seus poemes en llengua anglesa i de poder percebre els matisos de significat de les formes escollides per a la traducció. *L'interrogatori* és una escultura que transmet domini i abús de poder, i que simbolitza l'opressió de la dona. Curiosament, però, cap dels catorze poemes del llibre és manifestament feminista, de manera que deduïm que la col·laboració entre l'escultora i la poeta va partir de la llibertat d'expressió artística. Contràriament, Antoni Clapés (2004: 8) va ressenyar el llibre i va observar que s'establia un "diàleg" entre la imatge plàstica i la lírica, donat que ambdues autores compartien la lluita per la igualtat de les dones. Aquest diàleg és possible, per descomptat, si considerem l'obra d'Abelló en conjunt. Per exemple, la presó de *L'interrogatori* i la imposició de les tasques de la llar, o sigui, de la *Vida diària*, comparteixen la manca de llibertat per decidir. Ara bé, pel que fa només a *Asseguda escrivint*, la interpretació ens sembla forçada.

En segon lloc, la brevetat del poemari fa recordar la *plaque* *Són màscares que m'emprovo*. Aquesta similitud podria induir el lector a creure que, altre cop, Abelló presentava un petit recull policromàtic dels temes literaris que conformen la seva poètica. Ben al contrari, els poemes d'*Asseguda escrivint* permeten una lectura existencial gairebé unitària, centrada en el pas del temps, la vellesa del cos, la mort i la por. Per exemple, a "Ignoro per quins averanys caminen..." la veu poètica ens confessa que la vida és complexa: "I poc a poc se'm fa evident / que hi ha tot un univers / en una sola gota d'aigua". Hi ha dos poemes que trenquen la concòrdia temàtica i que són, en concret, els que obren i tanquen el recull. Són tots dos sobre la paraula, que és la matèria amb la qual s'edifica l'artefacte poètic. El primer dona títol al llibre: "Asseguda escrivint / teclejo paraules que / voldria sinceres i plenes. / Però planen buides

²¹ *L'interrogatori* és una escultura de la sèrie *Tauletes de nit* que Ximenez va crear el 2002. Està formada per una estructura de fusta, a mode de presó, que se sosté sobre una tauleta metàl·lica, i que és plena de bosses de roba amb peces de ceràmica a l'interior, i un llum de flexo amb el cable elèctric a la vista que il·lumina l'escultura (Ancarola i Ximénez 2011: 22).

/ damunt meu / I aquelles més meves, / les més estimades, / ja no puc retenir-les”. D’una banda, el verb teclejar dona la clau de la interpretació perquè es tracta d’una acció mecànica i repetitiva. El resultat són paraules buides. De l’altra, aquest poema també marca el to líric del recull, que es mou entre la contemplació, la reflexió i la interrogació, amb un punt de tristor de qui cerca respostes que sap que no hi són: “El meu neguit és / no arribar / a conèixer el temps. / No aconseguir mai saber / quin esquinç s’endurà / un nou llençol / ni si podré retrobar-lo”. Novament, no compartim l’opinió de Clapés (2004: 8) que considerava els poemes del recull “plens d’un vitalisme astorador” sinó que, per contra, diríem que són plens d’un realisme que sorprèn.

Per acabar, a diferència dels llibres anteriors, la mort no només hi és més present sinó que pertorba la veu poètica, que s’encamina amb neguit cap a un futur que sap “indefugible”. La traducció del primer vers (“While with faked calm”) ho deixa ben clar. Fins i tot, “Contemplo...” podria fer referència a la mort col·lectiva, en particular, a les morts injustes dels immigrants que travessen el mar i el transformen en un “devessall de llàgrimes”. Si fos així, “No-res...” de *Foc a les mans*, trobaria continuïtat en aquest poema.²² En definitiva, tot i les singularitats del recull, *Asseguda escrivint* no es desmarca de la poètica abelloniana. El to reflexiu evoca *L’arrel de l’aigua*, i la poetització al voltant de les coses senzilles com els maons de les cases, un llençol, una gota d’aigua o l’olor del pebre, recorda *Vida diària*. Amb tot, els trets que hem esbossat posen de manifest que el llibre no admet una lectura metapoètica.

El 2006 va publicar-se *Memòria de tu i de mi* amb un pròleg de Feliu Formosa. El llibre té dues seccions, “Enllà de tot somni” i “Records dins l’ombra”, i està dedicat a tothom qui estima, a la família i al marit de la poeta, traspasat dos anys abans, amb una aposició rellevant per l’ús d’un adjectiu amb un sufix augmentatiu: “A Joan Bofill, en el record vivíssim”. La rellevància rau en el fet que els poemes del llibre giren al voltant del record, del pas del temps, la pèrdua i, sobretot, l’amor. La dedicatòria, doncs, guarda coherència amb la temàtica literària i l’adjectiu “vivíssim”, amb la mena d’amor que la veu poètica proclama, que roman més enllà de la mort. Formosa (2006: 12-13) comença l’estudi comentant el títol que interpreta com una suma de memòries, la del company i la pròpia. I, en efecte, és així, especialment a la segona secció en la qual la veu poètica s’adreça a l’altre, a una segona persona del singular que explícitament és el marit. Una darrera característica general del recull és la transparència en el missatge, molt menys abstracte, que acota la interpretació. En una ressenya a l’*Avui*, Sam Abrams (2006: 13) notava la “urgència” dels versos, com si la poeta no pogués frenar l’impuls de traslladar al paper allò viscut. Alhora, observava que *Dins l’esfera del temps* i *Memòria de*

²² “No-res...” (Abelló 2002: 178).

tu i de mi estaven connectats l'un amb l'altre quant al tema de l'amor. Semblantment, Antoni Clapés (2006: 20) publicava a *Caràcters* una ressenya del llibre en la qual establia un joc de paral·lelismes entre els versos de “M'aturo a sospesar...” i els d'altres vuit poemes de llibres previs. Tots dos crítics, amb els quals coincidim, llegien el recull enllaçant-lo amb l'obra anterior. Així doncs, la temàtica i la forma dels poemes són altre cop recognoscibles per al lector avesat a la poètica abelloniana.

Pel que fa a “Enllà de tot somni”, la veu poètica se submergeix en l'interior del cor per desvelar-nos com contempla la vida des de la soledat i com es manté el delit de fer poesia i de cercar la paraula. Aquesta secció, doncs, es debat entre els poemes existencials i els metapoètics. Hi ha moments de fatiga, és clar, de sucumbir al pes dels anys o a la pèrdua, però no és el to líric que preval. Al contrari, el que transmeten els poemes és coratge i vitalitat. Són versos escrits des de l'experiència d'haver viscut molt i de conèixer la duresa de la vida: “I són molts / els qui se t'acosten. / I els mires als ulls. / I no saps si dir-los / ben clar: com n'és, de crua, / la veritat, / que tanmateix estimes / amb un amor foll”. L'adverbi *tanmateix* apareix repetidament en el recull i fa de contrast entre l'abatiment dels versos inicials i l'optimisme final. Si el primer vers diu “Tot cau, tot es desfà”, els últims contradiuen amb força: “Tanmateix, encara que sols / en tinguem un respir lleu, / quin goig el viure!”. De nou, a “Ens encercla un odi ancestral...”, malgrat que l'inici és angoixós “Quins moments més durs, / més mesquins”, la persistència s'imposa “I tanmateix, escrivim”. Quant als poemes sobre la creació poètica, notem una pinzellada metafísica “De voler arribar al límit / de captar l'indefinible”, de donar forma a “pensaments encara fugissers” o de confessar que “allò voldria / difícil de copsar”. Com en els poemes existencials, hi ha també una dualitat entre els moments de turment i els moments de treva.²³ Havíem conclòs que *Asseguda escrivint* no es podia interpretar en clau metapoètica. Aquest llibre, a pesar dels poemes que acabem de comentar, també té una altra lectura preferent: la concepció de la vida i l'amor del jo líric.

Així doncs, el tema central de “Records dins l'ombra” és l'amor que actua com un bàlsam, a despit de l'absència de la persona estimada. És un amor tan fidel i altruista que no necessita ser correspost: “I te n'aniràs, / i seguiré estimant-te” i tampoc s'apaga “Foc viu per / sempre / entre nosaltres”. El poema “No hi ets...” és, en la nostra opinió, el més bell i reeixit d'aquesta part. Expressa com la pèrdua física no aconsegueix esborrar un sentiment que perdura i que ha impregnat per sempre el viure de la poeta. El fet de pensar en l'altre, el fa present i la pena se suavitzava: “I lentament, sense / adornar-me'n, aquest / sentir-te tan a prop / fa que se'm fongui / la tristesa”. Quatre anys més tard, l'autora va seleccionar molts dels

²³ Vegeu els poemes “No hi ha domini en les estrelles...” i “M'aturo a sospesar...” (Abelló 2006: 17 i 18).

poemes d'aquesta secció per al recull *Poemes d'amor. Antologia* (2010). Panyella (2010: 13) anunciava en el pròleg els tres eixos de la matèria lírica: "l'expressió del desig amorós, de la passió per viure i de la passió per l'escriptura", que a vegades conflueixen en un mateix poema. Fet i fet, els poemes de *Memòria de tu i de mi* són una lloança a la vida i a l'amor des de la humilitat i la serenitat d'un jo poètic que sap que el final s'apropa: "I ser feliç com Epicur / amb el poc que vull / al meu abast. / I, en no esperar / ja res d'un més enllà, / no tenir por de la vida / ni de la mort". Ens atrevim a dir que el poc que vol la poeta al seu abast és la literatura.

2.2. El sentit de l'existència: *El fred íntim del silenci* i *Més enllà del parlar concís*

El fred íntim del silenci apareixia el 2008, l'any en què Montserrat Abelló rebia el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. El llibre va precedir de quatre citacions. Les tres primeres de Marçal, Anglada i Plath tenen una clara lectura feminista, però no guarden relació amb els temes literaris del recull.²⁴ La quarta, en canvi, de Rich, són uns versos sobre la mort que troben ressò en els d'Abelló, ja que ambdues poetes coincideixen en la mateixa manera d'entendre el final de la vida.²⁵ Amb motiu del premi de les Lletres Catalanes, Abelló va concedir dues entrevistes en les quals comentava aquest poemari. En una el definia com "el fluir d'un riu" (Arasa i Comas 2008: 25) i en l'altra com "un fluir del pensament" (Bonada 2008: 79). D'aquesta manera, la poeta en revelava el secret de la lectura. Certament, *El fred íntim del silenci* és com un vessament de pensaments de to transcendental sobre la condició humana i l'existència. De tant en tant i de manera contundent, però, apareix l'obsessió de la veu poètica per la recerca de la paraula precisa que, o bé no es troba, o bé quan ho semblava en realitat no era aquella. Hi ha, doncs, també en aquest poemari un espai per a la metapoesia. A parer nostre, el recull entronca pel que fa a aquests dos temes literaris amb la primera part de *Memòria de tu i de mi*. La crítica, de manera unànime, coincidia en la coherència d'aquest recull dins l'obra abelloniana (Ricart 2008: 4, Llavina 2008: 26 i Martí 2009: 134).

D'entre els poemes de caire existencial, se'n poden diferenciar dos grups: els que pregonen la joia de viure, en els quals no hi ha ni un bri de pessimisme, i els que mostren l'escepticisme del jo poètic sobre l'existència i la mort. Respecte als primers, alguns dels motius que desenvolupen són: la bellesa de les coses més insignificants, la pau interior, el cercle de la vida i l'elogi de l'instant, és a dir, el tòpic literari del *carpe diem*. Així doncs, a "Una quietud immensa..." la veu poètica centra la mirada en el cel, en els núvols, i contempla

²⁴ Versos de "Triar" (Marçal 1989: 288), "Senyal de perill" (Anglada 1996: 35) i "I Am Vertical" (Plath 1975: 12).

²⁵ Adrienne Rich, *An Atlas of the Difficult World: Poems 1988-1991*, traducció de Montserrat Abelló, versos de "Llumfosca" (Abelló 1994: 104-105).

la possibilitat que algú altre, en aquell mateix instant, també hagi quedat fascinat “de tanta bellesa”. Aquest poema, juntament amb “Ja no tenia...” que dona títol al llibre, “Capvespre delirant...”, “Somnis mesquins deixeu-me...” o “Voldria retenir un dia...”, són la traducció d’un estat d’ànim plàcid i serè. La joia de viure s’entrellaça amb la mort i amb la reflexió sobre el perquè de l’existència. En aquest segon grup de poemes apareix l’escepticisme, el dubte de poder trobar una explicació transcendent a la vida. Avancem cap a la mort i no hi ha cap altre remei que resignar-se a un final inevitable: “No som / sinó l’absurd contra / les evidències més / clares”. Tanmateix, fruit d’una esperança que no sap d’on surt, el jo poètic creu que la mort amaga el secret de la vida, tal com delicadament poetitza a “Serà potser només...”, el poema que clou el llibre.

A l’entrevista de Bonada (2008: 78), Abelló feia aquesta reflexió: “El que més em sobta és que aquest darrer llibre, com he pogut saber, agrada molt a la gent jove”. No ho trobem sorprenent. El to filosòfic i tel·lúric del llibre, en un moment en què una gran part de la societat és laica, i aquest concepte de gaudir del moment, perquè ningú sap què li depara el futur són prou atractius per la joventut. Crida l’atenció, alhora, la imatge simbòlica del cercle que adopta dos significats característics que explica Juan Eduardo Cirlot al *Diccionario de símbolos* (2018). D’una banda, un cercle no té principi ni final o, usant les paraules d’Abelló, és un “fluir” constant: “La vida, un cercle / amb veus que amunt / s’enlairen, / amb força inusitada / buscant sempre / l’origen, / del foc la flama”. Un apunt que volem fer notar és que l’últim vers concentra dues de les característiques formals de la poesia d’Abelló: l’al·literació de les /f/ i la llibertat de la puntuació que imposa un ritme de lectura concret que, naturalment, l’autora demana. De l’altra, el cercle també simbolitza la perfecció i, en aquest cas, es manifesta en la quadratura del poema: “Pensar el cercle, / el punt, la coma, / on cal aturar-se, / on prosseguir. / Quedar-se quieta, no moure’s. / Retenir la paraula”. En aquests versos, la veu poètica desxifra el procés de creació d’un poema. Hem esmentat en el paràgraf inicial la dificultat que representa trobar la paraula amb la qual s’ha d’edificar el poema. Aquesta dificultat es mostra a: “Quina pregunta...”, “M’equivoco quan ho dic...” i “El silenci...”. Abelló atribueix a la paraula la qualitat de ser “l’esperança humana”, de “guiar enllà dels dubtes” o de contenir “la veritat oculta” i, d’aquesta manera, converteix l’acte creatiu en un procés costós i molt ambiciós de plasmar.²⁶ En conclusió, la metapoesia té poca presència a *El fred íntim del silenci* però, com a contrapartida, els poemes que desenvolupen el tema il·lustren perfectament la transcendència que la poeta assigna a una sola paraula.

²⁶ Vegeu els poemes: “Quina pregunta...” (Abelló 2008: 18), “El silenci que...” (Abelló 2008: 21), “A un amic poeta paraules...” (Abelló 2008: 13).

El 2014 es va publicar *Més enllà del parlar concís*, l'últim llibre de la poeta, que ja tenia noranta-sis anys. El recull va ser prologat per Oriol Izquierdo qui, catorze anys després d'editar *Al cor de les paraules*, manifestava la seva admiració per la capacitat d'Abelló de tornar a captivar el lector:

Sí, hi retrobem la veu feta d'Abelló, però això no treu que ens torni a sorprendre i a emocionar. Ens sorprèn la seva capacitat de mirar endintre, d'evocar el record fins a dubtar-ne, fins que les paraules es desdibuixen. D'admetre cansament i perplexitat, la irremissible buidor a les mans: aquesta impressió que la llibertat s'escapa i que de tot només acaba per restar-ne una ombra, un miratge, una sensació d'irrealitat. (Izquierdo 2014: 7-8)

És cert, com diu Izquierdo, que *Més enllà del parlar concís* commou. La veu poètica desprèn claredat i modèstia, però també fortalesa i obstinació; cansament, però esperança; consciència de la mort, però pau en la contemplació. Per tot això, el llibre colpeix. Però, de més a més, diu Izquierdo, que “la veu feta d'Abelló” sorprèn. També hi coincidim. Sorprèn aquesta habilitat de la poeta d'expressar amb les paraules justes i amb precisió un estat d'ànim passatger o un sentiment particular i convertir-lo en universal i vàlid per al lector. Desafortunadament, cal dir que el llibre no va rebre l'atenció de la crítica i no va publicar-se'n cap ressenya.

Aquesta vegada, la veu poètica s'endinsa en els records, sovint borrosos, sent la mort de prop, contempla la natura i retroba la pau en la poesia: “Si no escrivís és com si no existís”, afirma Abelló en una de les citacions inicials. La sensació de soledat es combat, per exemple, escoltant l'aigua de la pluja a “Cau la tarda...”, mirant com els núvols van dibuixant un cel canviant a “Cels oberts...” o observant els colors de les flors de casa a “Sola...”. La lluna, també solitària, apareix personificada a “Sota els salzes...” i a “No res no ens queda...” i, amb la veu poètica, es miren recíprocament i es fan companyia. Abelló, doncs, se serveix de la natura per apropar-nos al seu interior. Amb motiu de la publicació d'*El miracle és viure* (2015), un recull de les memòries d'Abelló, Lluïsa Julià (2015: 54) destacava en un article la relació d'amistat que la unia amb la poeta des de la creació del Comitè d'Escriptores del PEN català a mitjan anys noranta. Julià també feia un repàs de l'obra poètica i, pel que fa a l'última etapa, emfasitzava la unitat dels temes literaris des de *Memòria de tu i de mi* fins a aquest últim poemari, sobre el qual apuntava que el lector hi trobaria “l'acarament final a la vida”.

D'un altre costat, els poemes metapoètics mereixen una atenció especial, sobretot si s'interpreten dins el conjunt de l'obra. En altres paraules, llegits de forma aïllada i sense el coneixement del corpus sencer, molt probablement no tindrien la importància que tot seguit intentarem argumentar. D'antuvi, en el primer poema, que dona títol al llibre, Abelló utilitza per primer cop el mot *do*. A més, usa una metàfora, “més enllà del parlar concís”, per referir-se a la poesia: “quin do és el que es troba / latent dins de nosaltres, / que ens permet navegar / més enllà del parlar concís”. Crida l'atenció que, en una obra tan metapoètica, no és fins a

l'últim moment quan el jo líric reconeix que el poeta té un do. Un altre detall que ens ha despertat l'interès és el mot *pedra* de l'últim poema: “Tot ho veia tan lluny, / se li agombolaven els sentits / i ben endins desitjava ser dura / com una pedra, una roca”. El trajecte literari d'Abelló començava a *Vida diària* precisament amb l'ús insistent d'un símbol, la pedra, que després desapareixia pràcticament del tot. A criteri nostre, la poeta va decidir intencionadament acabar el llibre amb aquest símbol, tan característic seu i, d'aquesta manera, revelava el tancament de tot el cicle poètic. Tanmateix, hi ha una altra raó, potser més significativa, que també fa pensar que aquest era el seu darrer llibre. Aquell patiment de no trobar la paraula precisa, motiu que travessa tota l'obra poètica, s'alleugereix de sobte i, a la fi, la veu poètica es reconcilia amb la poesia. Aquesta és la lectura de “Saps que és endins de tu...”, “Saber que ha arribat...”, “La nit s'acosta...” i “Em fremeix l'ànim...”. D'aquest últim poema, a tall d'exemple, reproduïm els últims versos: “ara que sento / el batec del temps entre / els dits i dins les mans. / I veig com creix el poema / des del fons / de la paraula viva”. Per acabar, els versos finals de “Vinc de lluny...” esvaeixen qualsevol mena de dubte quant al valor de la metapoesia en l'obra poètica d'Abelló perquè, de forma diàfana, el jo líric confessa que la paraula és “Essència i raó / d'aquest meu viure / inquiet i persistent”. En resum, la poesia és, doncs, allò que fa que la poeta sigui qui és i el motiu profund que explica la seva vida.

* * *

L'objectiu establert a la introducció plantejava dues hipòtesis: primer, si l'obra poètica d'Abelló era unitària i, segon, si la metapoesia en permetia una lectura de conjunt. Quant a la cohesió, l'anàlisi d'aquests últims llibres evidencia que són un bloc temàticament i formalment molt sòlid. Abelló inicia a *Asseguda escrivint* un tomb cap al poema de tema existencial, reflexiu o contemplatiu, i aquest gir es manté fins al final. Per tant, al nostre entendre, aquesta és la interpretació preferent. Emperò, que el focus literari sigui el poema que interroga sobre l'existència humana, el que tradueix un estat d'ànim o el que plasma la contemplació d'un detall ínfim no significa que hi hagi un trencament de la unitat de l'obra, ja que la gènesi d'aquest tipus de poemes es troba, com hem vist, a *Vida diària*. Per tant, hi ha una reformulació de la centralitat temàtica però, al voltant d'aquesta, els poemes de denúncia, els d'amor i sobretot els metapoètics continuen. Així doncs, els últims quatre llibres admeten una lectura parcial metapoètica, atès que és el segon tema en importància, però no és la lectura que recolliria bona part dels poemes.

CONCLUSIONS

Montserrat Abelló irromp en el panorama literari català a començament de la dècada dels seixanta quan publica *Vida diària*. L'activitat poètica s'estronca durant dues dècades, fet que s'explica per circumstàncies biogràfiques lligades a la condició de dona i mare, fins que apareix *Paraules no dites*. D'ençà d'*El blat del temps* fins al darrer llibre, tanmateix, Abelló publica de forma més contínua, sempre compaginant la traducció amb la poesia. L'estudi de la recepció crítica que hem dut a terme posa de manifest que el zenit quant al ressò públic de la poesia abelloniana es va produir amb la publicació d'*Al cor de les paraules* i que, lamentablement, l'obra posterior en va tenir poc. Dit d'altra manera, a pesar dels premis i reconeixements rebuts, l'escassa recepció dels darrers llibres, llevat d'*El fred íntim del silenci*, és un mirall de l'acollida inicial.

Vida diària presenta uns trets definitoris de la veu poètica, de l'aspecte formal i del lèxic que esdevindran comuns en el conjunt dels onze llibres. Així, tant el lector que s'endinsi en un recull més primerenc com el que decideixi començar per un de més tardà trobaran una veu poètica que mira endins i que transcriu un record, una vivència, un pensament transcendent, o bé un detall ínfim gravat en la memòria. L'ús predominant de la primera persona, d'un lèxic que es desmarca del cultisme i d'un to poètic canviant, que oscil·la en paral·lel a l'estat anímic, reforcen aquest caràcter introspectiu de la veu lírica. Tanmateix, si bé el pretext és íntim, no ho és el resultat final que respon a la construcció conscient d'un artefacte literari. En aquest sentit, hem procurat demostrar com Abelló mesura cada paraula del vers, ja sigui perquè anhela convertir-la en veritable i vàlida tot i el pas del temps, o perquè busca una eufonia o un ritme de lectura concrets. Quant a l'aspecte formal, doncs, la mètrica i la rima són substituïdes per la recerca d'un efecte poètic basat en la selecció escrupolosa dels mots que formen el vers. Tot plegat dibuixa una poètica ben personal, fins i tot pionera, tenint en compte el moment en què va aparèixer *Vida diària*. Per tant, la veu lírica, el tipus de lèxic i la forma tracen una línia que uneix els onze llibres de cap a cap, i constitueixen un argument sòlid a favor de la nostra premissa de partida que considerava l'obra d'Abelló unitària. Un segon argument que també la sosté és la continuïtat temàtica, és a dir, que els temes sobre els quals es poetitza es reprenen d'un llibre a l'altre. L'anàlisi literària ens ha permès constatar la presència d'una gamma de temes acotat (la desigualtat de la dona, la creació poètica, l'amor, la mort, el cos i la vellesa, la injustícia social, els dubtes existencials o la bellesa d'un instant). En contrapartida, també s'ha fet evident com Abelló insisteix i explora minuciosament els mateixos temes poètics que, lligats a la interiorització que caracteritza la veu lírica, són aquells que toquen de ple el cor de la poeta i li causen angoixa, dubte o enuig, així com alegria i placidesa. En definitiva, la

recurrència dels temes literaris fomenta que el lector tingui la sensació que l'obra completa és compacta, tot i les variacions del focus temàtic en cada llibre.

Partint del fet que hi ha unes matèries concretes sobre les quals Abelló reflexiona i transforma en poesia, a la introducció proposàvem que la més desplegada i transversal era la creació poètica. Segons això, establíem unes conclusions parcials a cada part: els set primers llibres que s'estenen de *Vida diària* a *Dins l'esfera del temps* responen a una lectura preeminentment metapoètica, mentre que a la darrera etapa, d'*Asseguda escrivint* a *Més enllà del parlar concís*, la composició metapoètica queda a l'ombra del poema existencial i contemplatiu. No obstant això, en tots i cadascun dels poemaris retrobem una veu lírica incansablement pendent de com materialitzar el poema. Abelló insisteix al llarg de tota l'obra en la dificultat, i fins i tot en la incapacitat, de plasmar en paraules tot allò que li cou i rosega per dins. En qualsevol cas, el que reforça la segona premissa d'aquest treball no és només que la veu poètica expressi que persisteix en la recerca de la paraula única, sinó que de manera continuada, i sense excepció durant cinquanta anys de trajectòria, l'autora faci literatura d'aquest motiu. A més, els títols d'alguns dels seus llibres (*Paraules no dites*, *Foc a les mans*, *Al cor de les paraules*, *Asseguda escrivint* o *Més enllà del parlar concís*) dibuixen una poeta amarada de llenguatge que, a voltes, se serveix dels propis versos per mostrar al lector quina és la seva poètica. Per tot això, al nostre entendre, el que s'amaga darrere l'obra d'Abelló és una reflexió constant sobre el llenguatge i sobre la poesia.

Un cop exposades les conclusions, volem suggerir quines línies d'estudi fora interessant d'emprendre. En primer lloc, creiem necessari reunir els últims quatre poemaris en una edició precedida d'un estudi introductori, tal com es va fer amb el volum *Al cor de les paraules*. Entenem que queda justificat perquè la recepció de l'obra en aquesta etapa és ben minsa. De fet, hem pogut constatar i així ha quedat reflectit en la bibliografia, que manquen els estudis del corpus poètic sencer. En segon lloc, si bé la Biblioteca de Catalunya ha catalogat el fons personal de la poeta, una investigació acurada de l'arxiu sonor, audiovisual, epistolar i de la biblioteca particular contribuiria a determinar les possibles influències i similituds amb altres poetes, tant catalanes com de parla anglesa. A l'últim, ens ha cridat l'atenció que l'autora explica en diverses entrevistes, les que va concedir cap al final de seva trajectòria, que va estar sempre envoltada de poetes de generacions més joves. En conseqüència, una altra línia de recerca que s'obre és la influència que l'obra abelloniana pot haver tingut en les poetes actuals.

BIBLIOGRAFIA

Obra poètica de Montserrat Abelló

Abelló, Montserrat. *Al cor de les paraules*. Edició a cura d'Oriol Izquierdo. Barcelona: Proa, 2002.

Abelló, Montserrat. *Asseguda escrivint / Seated writing*. Barcelona: MX edicions, 2004.

Abelló, Montserrat. *Memòria de tu i de mi*. València: Denes, 2006.

Abelló, Montserrat. *El fred íntim del silenci*. València: Denes, 2008.

Abelló, Montserrat. *Poemes d'amor. Antologia*. València: Denes, 2010.

Abelló, Montserrat. *Més enllà del parlar concís*. València: Denes, 2014.

Estudis i recepció crítica de l'obra de Montserrat Abelló

Abelló, Montserrat. "Poemes d'enyor", *El Pont*, núm. 19 (1960), p. 30-31.

Abelló, Montserrat. *Punt de lectura*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 1998.

Abelló, Montserrat. *Paisatge emergent. Trenta poetes catalanes del segle XX*. Barcelona: La Magrana, 1999.

Abelló, Montserrat. "Escriure: passió o necessitat de sobreviure", *Lectora*, núm. 12 (2006), p. 229-230.

Abelló, Montserrat. "Sobre poesia i sobre la meua poesia", *Els Marges*, núm. 86 (tardor 2008), p. 9-12.

Abelló, Montserrat, ed. *Cares a la finestra: vint dones poetes de parla anglesa del segle XX*. Sabadell: AUSA, 1993.

Abelló, Montserrat. *El miracle és viure*. Barcelona: Ara Llibres, 2015.

Abrams, Sam. "Abelló sospena el seu viure", *Avui. Cultura*, 5-X-2006, p. 13.

Aguado, Neus. "Montserrat Abelló, la paraula imprescindible", *La Vanguardia*, 8-X-1987, p. 54.

Aguado, Neus. "Hoguera de silencios y miedos", *La Vanguardia, Libros*, 11-I-1991, p. 6.

Alzamora, Sebastià. "Les clares paraules", *Avui*, 18-III-1999, p. 79.

Ancarola, Nora; Ximenez, Marga. *Trilogia de la privadesa*. Barcelona: Edicions 1010, 2011.

Anglada, Maria Àngels. "Llibres", *Canigó*, núm. 757 (10-IV-1982), p. 33.

Anglada, Maria Àngels. *Arietta*. Barcelona: Columna, 1996.

- Anglada, Maria Àngels, “Amb foc a les paraules. Presentació”, dins Montserrat Abelló et al., *Montserrat Abelló. Punt de lectura*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 1998, p. 5-6.
- Anglada, Maria Àngels. “Pròleg a *El blat del temps* (1986)”, dins Montserrat Abelló, *Al cor de les paraules*. Barcelona: Proa, 2002, p. 382-384.
- Arasa, Cinta; Comas, Sandra. “Montserrat Abelló, la vida amb majúscula”, *Serra d’Or*, núm. 577 (gener 2008), p. 50-51.
- Bonada, Lluís. “A les escriptores, no se’ns ha valorat bé”, *El Temps*, núm. 1254 (24-VI-2008), p. 78-79.
- Castells, Ada. “Montserrat Abelló: ser dona és un avantatge”, *Avui. Cultura*, 8-VII-2002, p. 36.
- Castillo, David. “El fons de la nit”, *Avui. Cultura*, 1-VI-1995, p. 41.
- Cirlot, Juan Eduardo. *Diccionario de símbolos*. Madrid: Ediciones Siruela, 2018.
- Clapés, Antoni. “Un grito entre el dolor y la esperanza”, *La Vanguardia. Culturas*, 23-X-2002, p. 13.
- Clapés, Antoni. “El cor de les paraules”, *Reduccions*, núm. 77 (febrer 2003), p. 107-109.
- Clapés, Antoni. “Asseguda escrivint / Seated writing”, *Avui. Cultura*, 2-XII-2004, p. 8.
- Clapés, Antoni. “Memòria de tots”, *Caràcters. Segona època*, núm. 37 (octubre 2006), p. 20.
- Cortadellas, Xavier. “La poesia són paraules”, *Presència*, 29-XI-1998, p. 28.
- Cortadellas, Xavier. “És amb paraules que es pinta”, *Presència*, 2-VIII-2002, p. 27.
- Costa-Pau, Roger. “La paraula que és la vena”, *Avui. Cultura*, 11-VII-2002, p. 11.
- Delgado, Josep-Francesc. “Paraules de Josep-Francesc Delgado, membre del jurat dels XX Premis Cavall Verd”, *Lluc*, núm. 833-834 (març-juny 2003), p. 42-43.
- Domínguez, Lourdes. “Montserrat Abelló: amb la poesia no es pot fer trampa”, *Avui. Cultura*, 19-IX-2002, p. 77-79.
- Faulí, Josep. “Montserrat Abelló, poetisa”, *Diario de Barcelona*, 15-II-1964, p. 34.
- Formosa, Feliu. “Pròleg a *Memòria de tu i de mi* (2006)”, dins Montserrat Abelló, *Memòria de tu i de mi*. València: Denes, 2006, p. 9-13.
- Izquierdo, Oriol. “Dins meu que crema. Pròleg a l’obra poètica de Montserrat Abelló (gener 2001)”, dins Montserrat Abelló, *Al cor de les paraules*. Barcelona: Proa, 2002, p. 11-31.
- Izquierdo, Oriol. “La veu jove de Montserrat Abelló. Pròleg a *Més enllà del parlar concís* (2014)”, dins Montserrat Abelló, *Més enllà del parlar concís*. València: Denes, 2014, p. 7-9.

- Julià, Lluïsa. “Montserrat Abelló, Dins l’esfera del temps”, *Serra d’Or*, núm. 471 (març 1999), p. 71-72.
- Julià, Lluïsa. “Montserrat Abelló. Al cor de les paraules. Obra poètica 1963-2002”, *Serra d’Or*, núm. 517 (gener 2003), p. 66-67.
- Julià, Lluïsa. “La trajectòria poètica de Montserrat Abelló. Conversa entre Montserrat Abelló i Lluïsa Julià”, dins Montserrat Abelló et al., *Escriptores tarragonines*. Tarragona: Arola, 2010, p. 131-155.
- Julià, Lluïsa. “Aquest miracle que és viure. Vivències i records de Montserrat Abelló”, *Serra d’Or*, núm. 669 (setembre 2015), p. 52-54.
- Llavina, Jordi. “Paraules essencials”, *Presència*, 16-V-2008, p. 26.
- Llorca, Vicenç. “L’arribada al dens silenci com a sensació de vida”, *Avui. Cultura*, 18-VIII-1990, p. 41.
- Marçal, Maria-Mercè. *Llengua abolida (1973-1988)*. València: 3 i 4 edicions, 1989.
- Marçal, Maria-Mercè. “Pròleg a *Foc a les mans* (1990)”, dins Montserrat Abelló, *Al cor de les paraules*. Barcelona: Proa, 2002, p. 385-394.
- Marcer, Elisenda. “El cos és l’altre: simultaneïtat i tacte en la poesia de Montserrat Abelló”, *Catalan Review*, núm. 26 (2012), p. 183-199.
- Martí, Pere. “El fred íntim del silenci”, *Revista de Catalunya*, núm. 254 (octubre 2009), p. 134-135.
- Montagut, Maria Cinta. “La veritat poètica de Montserrat Abelló”, *Avui. Cultura*, 13-V-1982, p. 29.
- Nadal, Marta. “Montserrat Abelló. Una mirada sense límits”, *Serra d’Or*, núm. 463-464 (juliol-agost 1998), p. 46-49.
- Oliver, Joan. “Pròleg a *Vida diària* (1963)”, dins Montserrat Abelló, *Al cor de les paraules*. Barcelona: Proa, 2002, p. 375-378.
- Panyella, Vinyet. “Montserrat Abelló. Entre les màscares i el mirall”, *Serra d’Or*, núm. 463-464 (juliol-agost 1998), p. 50-51.
- Panyella, Vinyet. “Pròleg a *Poemes d’amor. Antologia* (2010)”, dins Montserrat Abelló, *Poemes d’amor. Antologia*. València: Denes, 2010, p. 7-14.
- Panyella, Vinyet. “L’escriptura i l’instint. Lectura de l’obra poètica de Montserrat Abelló”, *Revista de Catalunya*, núm. 289 (gener-març 2015), p. 34-47.
- Parcerisas, Francesc. “Montserrat Abelló traductora, amb motiu dels seus 90 anys”, *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 16 (2009), p. 101-103.

- Pessarrodona, Marta. “Sylvia Plath o la sintaxi del sentiment. Pròleg a *Arbres d’hivern* (1981)”, dins Sylvia PLATH, *Arbres d’hivern*. Traduït per Montserrat Abelló. Barcelona: Edicions del Mall, 1985, p. 9-17.
- Pessarrodona, Marta. “La força del silenci. Pròleg a *Vida diària / Paraules no dites* (1981)”, dins Montserrat Abelló, *Al cor de les paraules*. Barcelona: Proa, 2002, p. 379-381.
- Plath, Sylvia. *Crossing the water*. New York: HarperCollins, 1975.
- Plath, Sylvia. *Sóc Vertical. Obra poètica 1960-1963*. Ed. Montserrat Abelló. Barcelona: Proa, 2006.
- Pujol, Adrià. “Montserrat Abelló, poesia d’anada i tornada”, *Revista de Girona*, núm. 281 (novembre-desembre 2013), p. 14-19.
- Rafart, Susanna. “El foc de cada dia. Montserrat Abelló o la tenacitat per l’immediat”, *Caràcters. Segona època*, núm. 22 (gener 2003), p. 29.
- Ricart, J. “Entre el crit i la paraula”, *Levante. Posdata*, núm. 638 (20-VI-2008), p. 4.
- Rich, Adrienne. *Atlas d’un món difícil. Poemes 1988-1991*. Traduït per Montserrat Abelló. València: Edicions de la Guerra, 1994.
- Valls i Pozo, Jordi. *Retrats. Montserrat Abelló*. Barcelona: AELC, 2009.
- Xirinacs, Olga. “Presentació de Foc a les mans (novembre 1990)”, dins Montserrat Abelló, *Poeta i traductora*. Barcelona: Centre Català del PEN Club, 1998, p. 16-17.

Altres fonts consultades

- Biblioteca de Catalunya, Fons Montserrat Abelló. Correspondència general, capsa 1. Benguerel, Xavier, carta del 15 de setembre de 1959.
- Biblioteca de Catalunya, Fons Montserrat Abelló. Correspondència general, capsa 3. Rich, Adrienne, carta del 2 d’octubre de 1995.